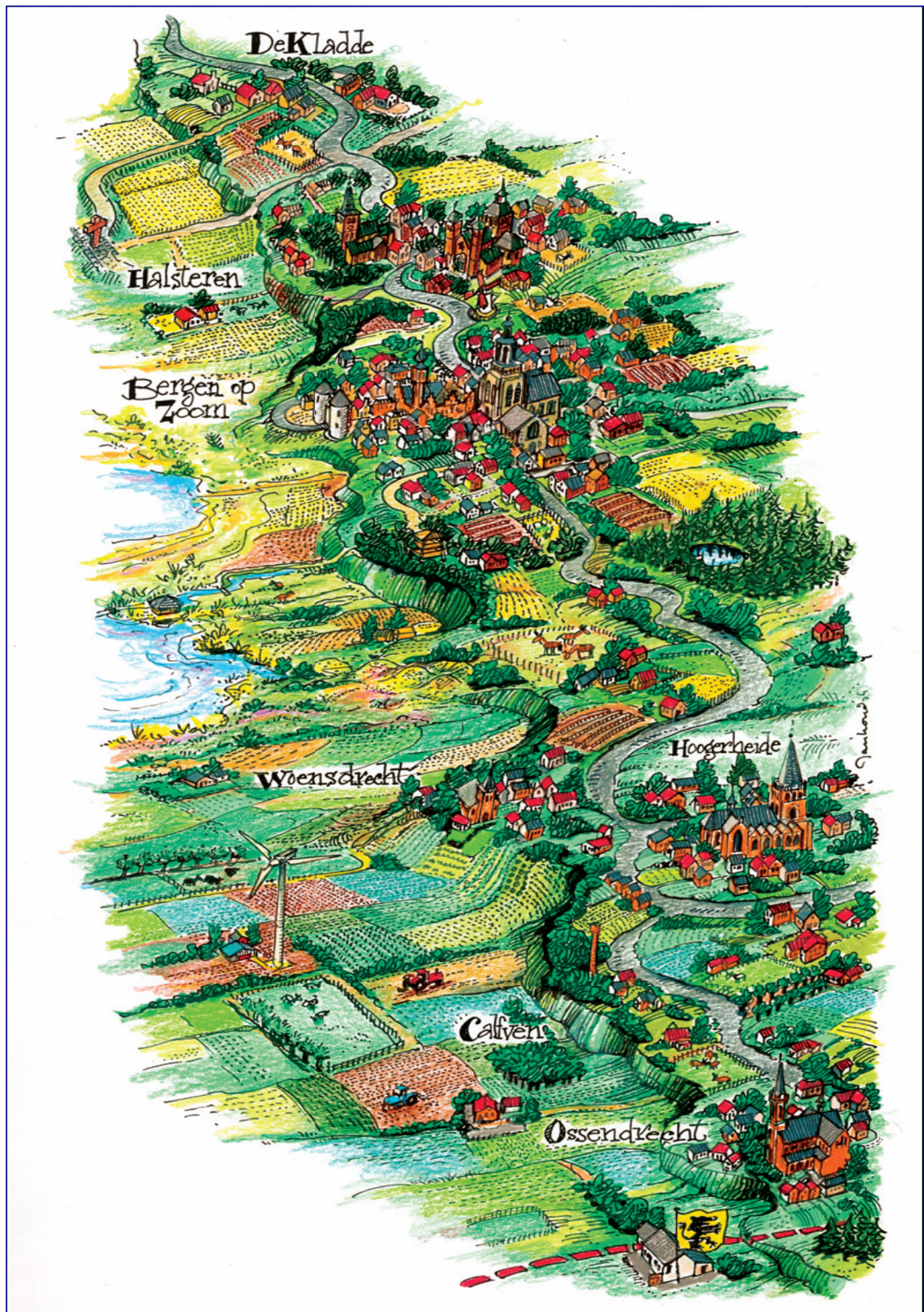

De Brabantse Wal

educatief project voor basis- en voorgezet onderwijs

COLOFON

Educatief project **“De Brabantse Wal”** is een project van milieuvereniging BENEGORA. Het omvat een DVD en een lespakket op CD voor de hoogste klassen van het Basisonderwijs, voor het VMBO en voor de brugklassen van HAVO en VWO.

Teksten en voice-over : Jan Andriese

Video-opnamen en editing : Dick de Heer

Omslagillustratie : Jan Houdijk

Fotografie : Jan Andriese (pag. 6), Ed Kil (pag. 7), Bert Zwiers (pag. 12)
Overige foto's Lian van Herel (beschikbaar gesteld door gemeente Bergen op Zoom).

Eindredactie en layout : Bert Zwiers

Print en bindwerk : Tekst en PR bedrijf De Bazuin, Huijbergen

Financiering : Het project is gesubsidieerd door de provincie Noord Brabant

Reacties/ vragen : bestuur@benegora.nl

© 2006 : BENEGORA

Onder voorwaarde van bronvermelding mogen teksten vrijelijk gekopieerd en gebruikt worden voor educatieve doeleinden en voor de promotie van de Brabantse Wal.

Postbus 20
4645 ZG Putte
www.benegora.nl
bestuur@benegora.nl

INHOUD

Introductie en tips voor gebruik	3
De Brabantse Wal, een uniek stukje Nederland	4
Hoog en Droog	6
Hoe is de Brabantse Wal ontstaan?	7
Uitstapje	8
Hoe verdiende, en verdient men er de kost?	
<i>Agrarische activiteiten</i>	9
<i>Defensie, dienstverlening en zorg</i>	10/11
<i>Industrie</i>	12

Bijlagen:

- DVD "Op en om de Brabantse Wal"
- CD "De Brabantse Wal"
- Toeristische kaart Westelijk Noord Brabant
- Wandelboekje "De Brabantse Wal, op de grens van hoog en laag" *)
- Poster "De Brabantse Wal op de grens van hoog en laag" *)

*) uitgaven van de Stichting De Brabantse Wal (www.brabantsewal.nl)
verkrijgbaar bij de stichting en bij o.a. Toerisme Bergen op Zoom en de VVV's

Introductie en tips voor gebruik

Het educatief project “De Brabantse Wal” is een project van Milieuvereniging BENEGORA. Zij acht het van groot belang dat jonge mensen kennis nemen van hun directe omgeving en zij hoopt dat het besef, te wonen in een uniek stukje Nederland, ook zal bijdragen tot respect voor deze omgeving. De provincie Noord Brabant heeft het belang hiervan erkend en heeft het project mede mogelijk gemaakt door het verstrekken van een subsidie.

Het project bestaat uit een DVD, een lesbrief (ook op CD) en is bedoeld voor gebruik in de hoogste klassen van het Basisonderwijs, de brugklassen van Havo en VWO, en in het VMBO.

Een opbouw voor de lessen kan zijn:

LES 1:

- Inleidend gesprek, ophalen aanwezige voorkennis
- Met behulp van atlas of wandkaart aangeven om welk topografisch gebied het gaat
- Vertoning deel 1 van de DVD
- Nagesprek

LES 2:

- Het behandelen van een deel van de lesbrief
- Maken van enkele opdrachten

LES 3:

- Als les 1, maar nu deel 2 van de DVD
- Nagesprek

LES 4:

- Uitwerking van de lesbrief

In het kader van adaptief onderwijs, zelfstandig werken/ -leren kunt u de leerlingen laten kiezen uit de opdrachten, zodat niet iedereen alles hoeft te doen. Daarna is het dan een goede zaak de leerlingen die een bepaalde opdracht hebben uitgewerkt, een presentatie voor de groep te laten geven.

De gewone kleine schoolatlas biedt slechts een beperkt kaartbeeld van het besproken gebied. Gebruikt u daarom bij voorkeur de bijgevoegde Toeristische kaart Westelijk Noord Brabant.

De lesstof heeft een exemplarisch karakter: het gaat over de eigen omgeving, maar de kennis is overdraagbaar naar, en heeft raakvlakken met, andere gebieden.

Voorbeelden daarvan zijn:

- Beleg van Bergen op Zoom: de 80-jarige oorlog
- België en de eerste wereldoorlog
- De slag om Woensdrecht: Tweede wereldoorlog
- De strijd tegen het water
- Vulkanische krachten en het ontstaan van gebergtes, aardbevingen en vloedgolven
- Vestigingsfactoren voor de industrie
- Milieuaspecten: luchtvervuiling, fijn stof etc.
- Fabricage van baksteen
- Beschermde natuurgebieden
- Landgoederen

Écht leven gaat dit alles als u er met de klas op uittrekt, naar bijvoorbeeld de Kraayenberg met de uitkijktoren en de vogelkijkhut, of een excursie organiseert naar een agrarisch bedrijf. Verdere informatie en mogelijkheden om er op te trekken, vindt u in het boekje “De Brabantse Wal, op de grens van hoog en laag” van Willem de Weert, uitgegeven door de Stichting de Brabantse Wal.

BENEGORA hoopt dat het beschikbaar gestelde materiaal veelvuldig en dankbaar gebruikt zal worden, en zij wenst de gebruikers veel succes. Opgedane ervaringen of op- en aanmerkingen worden op prijs gesteld en kunt u richten aan Milieuvereniging Benegora.

Hoe is de Brabantse Wal ontstaan?

Als je een wandeling maakt op de Brabantse Wal, b.v. op de **Kraayenberg** (Bij Zuidgeest, even ten zuiden van BoZ), **de Bunt** (bij Hoogerheide) of een ander hooggelegen punt, en je kijkt naar het westen, richting Zeeland, dan zie je het lager gelegen vlakke land. Bossen zie je er niet meer. Wel veel akkerbouwgebieden en weilanden. De zee, het strand en de duinen liggen zo'n vijftig kilometer van je vandaan. Dat was lang geleden anders. Met lang geleden bedoelen we dan niet de middeleeuwen, ook niet de nog langer geleden Romeinse tijd, maar de tijd die miljoenen jaren achter ons ligt. De kustlijn lag niet ten westen van de grens Brabant-Zeeland, maar verder naar het oosten, zo ongeveer waar nu de grens Brabant-Limburg is.

Rivieren die vanuit het oosten, dus nu Duitsland, naar het westen stroomden namen in het water ook **zand en klei** mee. Waar de rivieren in de zee uitmondden, zakte dit meegevoerde materiaal naar de bodem. Omdat dit heel lang zo doorging ontstond er als het ware nieuw land voor de kust. Zo verplaatste de kustlijn zich verder naar het westen.

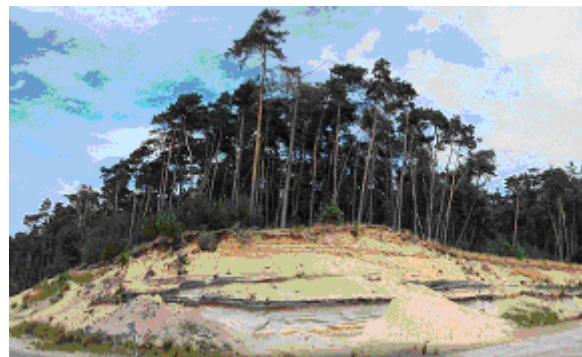
Tegelijkertijd gebeurde er nog iets anders. Door **vulkanische krachten** in de aardbodem werd het gebied, dat nu Brabant is, opgetild en kwam dus steeds hoger ten opzichte van de zee te liggen. Bovendien zakte de zeespiegel. Zo werd ons land eigenlijk steeds groter. Vooral het gebied ten zuiden van Bergen op Zoom kwam hoger te liggen. Deze verhoging zou later de basis, het **fundament** van de **Brabantse Wal** gaan vormen. Deze hoger gelegen rug bestaat uit **taaie leem, zand en kleilagen**. Deze lagen zijn nog zichtbaar in de afgraving van een oude kalkzandsteen fabriek in de bossen bij Ossendrecht, de **Boudewijngroeve**. Tijdens de ijstijden schuurden zee en rivieren veel zand weg, maar de taaie klei-leemlaag bleef bestaan.

Westelijk van de wal lagen zandvlakten en rivierdalen. Eén van die rivieren was **de Schelde**. Deze stroomde met kracht langs de wal en schuurde als het ware de westkant af. Zo ontstond de vorm van de wal zoals we die nog steeds kennen.

Tijdens de laatste **ijstijd**, ongeveer **10.000 jaar** geleden, werd er door stormen zand naar de wal geblazen. Op de wal ontstond een soort duingebied. Dit kun je nog goed zien ten zuiden van Ossendrecht richting Belgische grens. Daar ligt boswachterij de **Stoppelbergen**, waar de duinen nog duidelijk aanwezig zijn. De grootste duingebieden liggen verder naar het oosten in het **grenspark De Zoom-Kalmthoutse Heide**.

Op deze zandgebieden ging heide groeien en later, ongeveer 2000 jaar geleden, veel bomen. Zo ontstonden de bossen. De bossen werden regelmatig gekapt want de bewoners konden het hout maar al te goed gebruiken! In de negentiende eeuw werden er opnieuw bossen aangeplant. Ze werden "**plantages**" genoemd. Dit zijn de bossen zoals wij die nog kennen. De naam plantage vinden we bijvoorbeeld terug in **Wouwse Plantage**.

Doordat mensen het gebied gingen bewonen en intensief gingen bewerken, verloor de wal veel van haar oorspronkelijke aanzicht. Denk maar aan de plaatsen die nu op of aan de Brabantse Wal liggen. Natuurgebieden veranderden zo deels in cultuurgebieden, ten behoeve van landbouw en huisvesting. Militairen veranderden stukken natuur in militair oefengebied en bouwden er kazernes, evenals de politie (Politieacademie, Ossendrecht). Ook de aanleg van wegen heeft veel veranderd. Gelukkig zijn er nog heel wat mooie natuurgebieden overgebleven, die het waard zijn er zuinig op te zijn. **De Brabantse Wal is uniek in Nederland!**

Aardlagen, Boudewijngroeve Ossendrecht

Verwerking

1. Maak vijf vragen over de tekst. Beantwoord ze en wissel daarna de vragen uit met een medeleerling.
 2. Zoek in de tekst naar de belangrijkste oorzaken voor het ontstaan van de Brabantse Wal. Beschrijf elke oorzaak die het landschap veranderde zo kort mogelijk. Maak bij elke verandering een tekeningetje. Je ontwerpt dan je eigen strip: "Ontstaan van de Brabantse Wal". Vergeet niet je auteursnaam erbij te zetten!
-

Uitstapje

Bij de **Kraayenberg** heeft de stichting Het Brabants Landschap een bezoekerscentrum ingericht. Het is geopend op zondag- en woensdagmiddag. Hier vlakbij is een mooie **uitzichttoren** gebouwd (altijd open). Als je naar boven klimt heb je een prachtig uitzicht op o.a. het Markiezaatsmeer en de Bergse Plaat.

Uitzichttoren Kraayenberg

Beneden gekomen kun je kiezen uit twee wandelingen: Een korte, maar heel interessante wandeling naar de **vogelkijkhut**, waar je ongestoord kunt kijken naar de vele vogels die er op en bij het water te zien zijn. Vergeet niet je verrekijker mee te nemen.

Een langere wandeling is gemarkeerd met gele paaltjes en beschreven in het wandelboekje "De Brabantse Wal, op de grens van hoog en laag". Je wandelt door een afwisselend landschap, dan weer hoog, dan weer laag.

Uitzicht vanuit de vogelkijkhut

Blauwe reiger